
**STRATEGIA ROZWIĄZYWANIA
PROBLEMÓW SPOŁECZNYCH
na terenie Gminy Kikół
w latach 2014-2020**

**GMINA KIKÓŁ
POWIAT LIPNOWSKI
WOJEWÓDZTWO KUJAWSKO-POMORSKIE**

SPIS TREŚCI

1. Wprowadzenie.....	4
2. Metodologia opracowania Strategii.....	5
3. Diagnoza sytuacji społecznej Gminy Kikół.....	6
3.1. Charakterystyka sytuacji społecznej.....	6
3.1.1. Charakterystyka ogólna Gminy Kikół.....	6
3.1.2. Demografia	7
3.1.3. Rynek pracy	13
3.1.4. Gospodarka mieszkaniowa	15
3.1.5. Ochrona zdrowia	15
3.1.6. Edukacja.....	16
3.1.7. Kultura i sport	18
3.1.8. Organy wsparcia społecznego	20
3.2. Problemy społeczne występujące na terenie Gminy Kikół.....	25
3.2.1. Bezrobocie	25
3.2.2. Niepełnosprawność	27
3.2.3. Uzależnienia.....	27
3.2.4. Ubóstwo.....	31
3.2.5. Bezdomność.....	31
3.2.6. Przemoc w rodzinie	32
3.2.7. Przestępczość.....	34
3.2.8. Osoby starsze.....	34
3.3. Wyniki badania ankietowego	35
3.4. Analiza SWOT.....	35
4. Prognoza zmian w zakresie objętym strategią.....	38
4.1. Prognoza demograficzna	38
4.2. Prognoza zmian	41

5. Cele strategiczne projektowanych zmian.....	43
6. Kierunki niezbędnych działań.....	44
7. Sposób realizacji strategii oraz jej ramy finansowe.....	44
8. Wskaźniki realizacji działań.....	46
9. Spis tabel.....	49
10. SPIS WYKRESÓW.....	49
11. Spis rysunków.....	50

1. Wprowadzenie

Problemy społeczne będące wynikiem zmian politycznych i gospodarczych, jakie dokonały się w Polsce na przestrzeni ostatnich lat, stawiają przed władzami samorządowymi nowe wyzwania. Dotychczas realizowany model polityki społecznej polegający głównie na łagodzeniu skutków niekorzystnych zjawisk okazał się nie dość skuteczny. Podejmowane działania skierowane były na walkę z rezultatami problemów, brak natomiast było wystarczającego nacisku na profilaktykę zagrożeń. W efekcie rośnie liczba osób – beneficjentów pomocy społecznej i utrwalają się postawy roszczeniowe tego kręgu osób. Dlatego też potrzebą chwili jest opracowanie spójnych, całościowych, perspektywicznych programów polityki społecznej. Jednym z podstawowych narzędzi realizacji lokalnej polityki społecznej jest **strategia rozwiązywania problemów społecznych**. Obowiązek jej opracowania wynika z art. 17 ust.1 pkt 1 ustawy z dnia 12 marca 2004 roku o pomocy społecznej (j.t. Dz. U. z 2013 poz. 182 z późn. zm.), zgodnie z którym: „do zadań własnych gminy o charakterze obowiązkowym należy opracowanie i realizacja gminnej strategii rozwiązywania problemów społecznych ze szczególnym uwzględnieniem programów pomocy społecznej, profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych i innych, których celem jest integracja osób i rodzin z grup szczególnego ryzyka.”

Zgodnie z art. 16b, ust. 2, Strategia rozwiązywania problemów społecznych zawiera w szczególności:

- 1) diagnozę sytuacji społecznej;
- 2) prognozę zmian w zakresie objętym strategią;
- 3) określenie:
 - a) celów strategicznych projektowanych zmian,
 - b) kierunków niezbędnych działań,
 - c) sposobu realizacji strategii oraz jej ram finansowych,
 - d) wskaźników realizacji działań.

Strategia rozwiązywania problemów społecznych zorientowana jest na rozszerzenie i pogłębienie form pracy socjalnej, współpracę z różnymi instytucjami i organizacjami pozarządowymi zajmującymi się pomocą społeczną w gminie oraz instytucjami działającymi w szerszym obszarze polityki społecznej jak: edukacja, ochrona zdrowia, bezpieczeństwo publiczne, pomoc osobom niepełnosprawnym, zapobieganie wykluczeniu społecznemu. Działania będą kierowane głównie do środowisk pozostających na marginesie życia społecznego, wykluczonych społecznie lub zagrożonych tym zjawiskiem.

Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych na terenie Gminy Kikół w latach 2014-2020 jest wieloletnim dokumentem programowym, który ma istotne znaczenie dla

zapewnienia bezpieczeństwa socjalnego jej mieszkańców, a w szczególności grup zagrożonych wykluczeniem społecznym.

2. Metodologia opracowania Strategii

Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych na terenie Gminy Kikół przygotowana została zgodnie z ogólnymi warunkami stawianymi takim dokumentom. Umownie można ją podzielić na trzy główne części.

Pierwsza część przedstawia charakterystykę sytuacji społecznej Gminy Kikół wg stanu na dzień 31.12.2012 roku (w niektórych przypadkach wykorzystane dane z 2013 roku jako najbardziej aktualne). Zawarto tutaj informacje istotne z punktu widzenia występujących na jej terenie problemów społecznych. Przeanalizowano strukturę demograficzną, sytuację na rynku pracy, stan gospodarki Gminy. Opisano również dostępne dla mieszkańców usługi społeczne tj. edukacja, kultura, ochrona zdrowia i pomoc społeczna. Charakterystyki tej dokonano w oparciu o:

- informacje uzyskane z GOPS w Kikole,
- dane uzyskane z PUP w Lipnie,
- dane uzyskane z Komendy Powiatowej Policji w Lipnie,
- wyniki ankiet przeprowadzonych wśród mieszkańców Gminy Kikół,
- dane pochodzące z GUS,
- inne dane dostępne na stronach internetowych oraz w dokumentach strategicznych Gminy Kikół.

Charakterystykę sytuacji społecznej Gminy Kikół podsumowuje analiza SWOT.

Część drugą stanowi prognoza zmian problemów społecznych zidentyfikowanych w części diagnostycznej. Prognoza ta została podzielona na 2 zasadnicze części:

- prognozę demograficzną opracowaną w oparciu o *Prognozę dla powiatów i miast na prawie powiatu oraz podregionów na lata 2011-2035* opracowaną przez GUS, oraz
- prognozę zmian zidentyfikowanych problemów społecznych na terenie Gminy Kikół, która nastąpi w wyniku realizacji niniejszej Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych.

Niniejsza prognoza stanowi podstawę do zdefiniowania konkretnych celów strategicznych i kierunków działań.

Część trzecia to sformułowanie konkretnych celów strategicznych i kierunków działań niezbędnych do zredukowania niekorzystnych zjawisk społecznych występujących na terenie Gminy Kikół. W części tej określono również sposób realizacji strategii oraz jej ramy

finansowe ze wskazaniem źródeł finansowania określonych działań oraz wskaźników ich realizacji.

Strategia obejmuje okres do 2020 roku. Uzasadnieniem dla tak wybranego horyzontu czasowego jest z jednej strony specyfika procesów społecznych (skutki realizacji strategii będą widoczne dopiero w dłuższym okresie czasu), z drugiej zaś strony konieczność dostosowania Strategii do innych dokumentów programowych na szczeblu krajowym i wojewódzkim.

3. Diagnoza sytuacji społecznej Gminy Kikół

3.1. Charakterystyka sytuacji społecznej

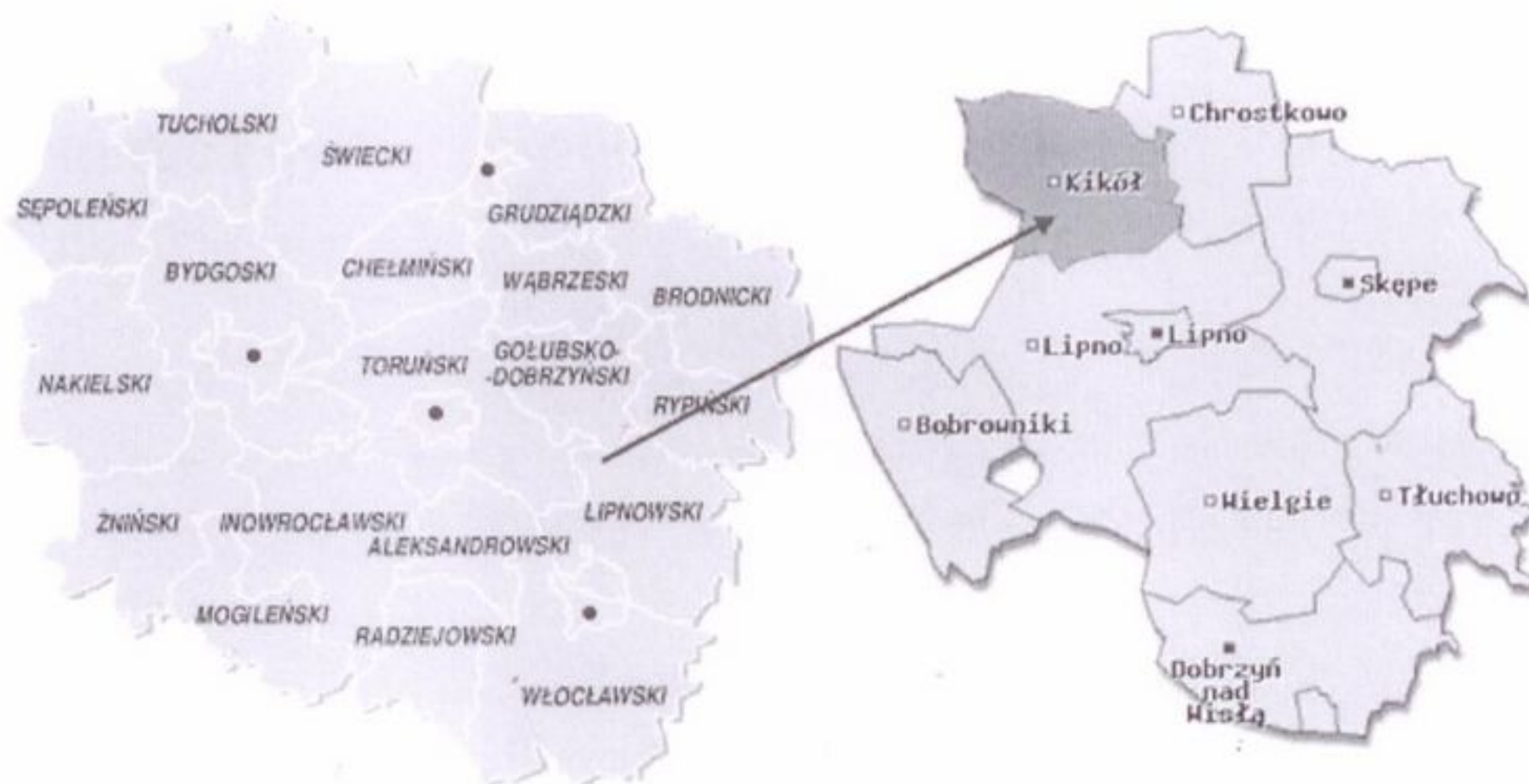
3.1.1. Charakterystyka ogólna Gminy Kikół

Gmina Kikół to gmina wiejska położona w południowo-wschodniej części województwa kujawsko-pomorskiego, w północnej części powiatu lipnowskiego na Pojezierzu Dobrzyńskim.

Gmina Kikół graniczy z następującymi gminami:

- od strony wschodnio - południowej z gminami: Lipno i Chrostkowo,
- od strony północno – zachodniej z gminami: Czernikowo i Zbójno.

Rysunek 1. Gmina Kikół na tle województwa kujawsko-pomorskiego i powiatu lipnowskiego

Źródło: www.zpp.pl

Administracyjnie Gmina podzielona jest na 19 sołectw: Cietuchowo, Dąbrówka, Grodzień, Hornówek, Janowo, Jarczechowo, Kikół, Kikół Wieś, Kołat Rybniki, Konotopie, Lubin, Moszczonne, Sumin, Trutowo, Walentowo, Wola, Wolęcín, Zajeziórze, Wymyślin.

Komunikacyjnie gmina położona jest na osi drogi krajowej łączącej Warszawę ze Szczecinem, co umożliwia dogodne połączenie drogowe wsi z ośrodkami powiatowymi Lipnem i Toruniem.

Odległości z Kikoła do ważniejszym miast w Polsce:

- Toruń - 40 km,
- Łódź - 135 km,
- Warszawa - 167 km,
- Poznań - 197 km,
- Gdańsk - 211 km,
- Katowice - 369 km.

Ogólna powierzchnia Gminy wynosi 9 820 ha, w tym użytki rolne 8 365 ha (85,2%). Lasy i grunty leśne zajmują 251 ha (2,6%). Wśród użytków rolnych przeważają grunty orne stanowiące 89,6% użytków.

3.1.2. Demografia

LICZEBNOŚĆ GMINY Z PODZIAŁEM NA PŁEĆ

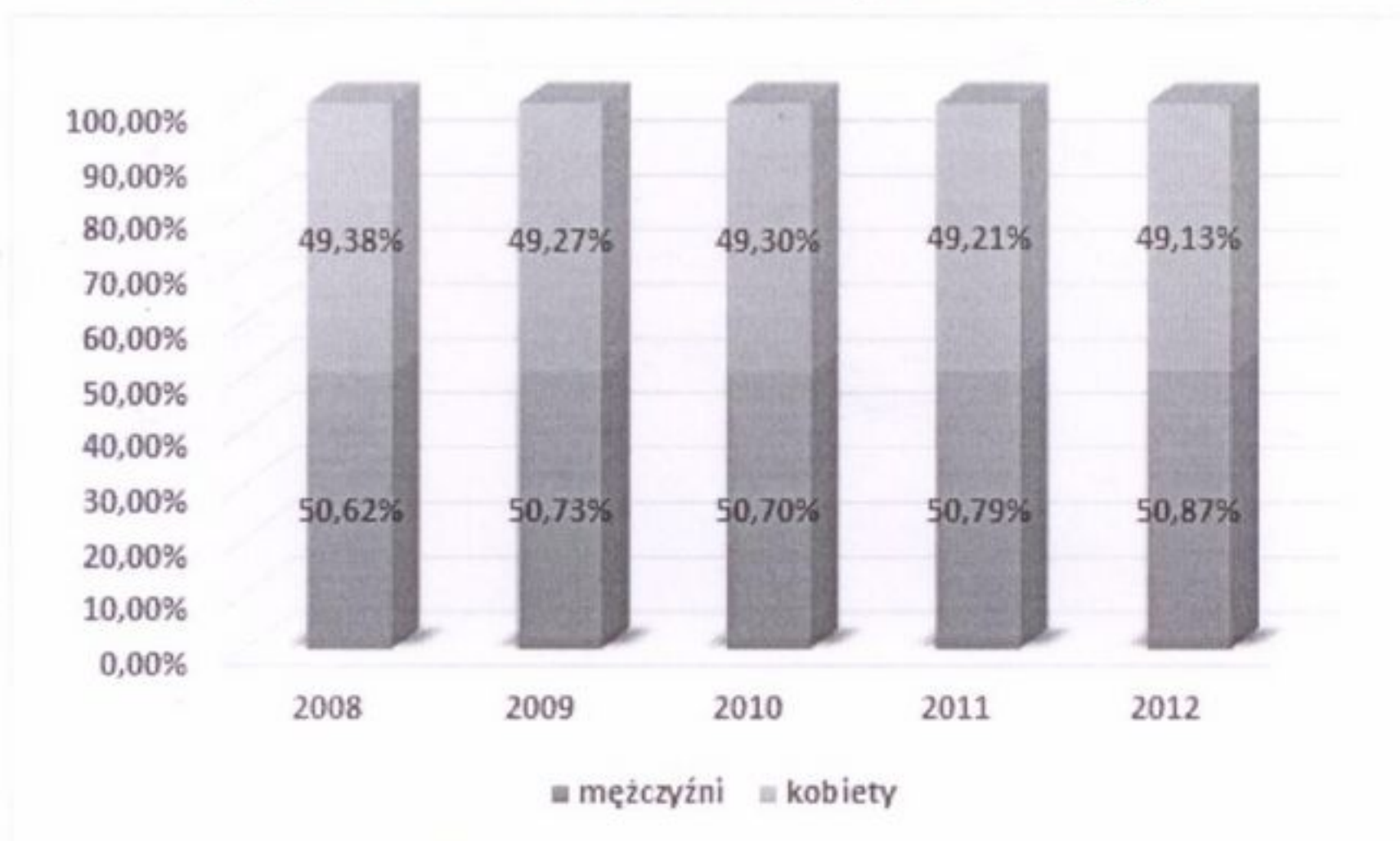
Na koniec 2012 roku liczba mieszkańców Gminy Kikół, zgodnie z danymi GUS, wynosiła 7 337 osoby. W latach 2008-2012 liczebność Gminy zwiększyła się o 1,4%.

Tabela 1. Liczebność Gminy Kikół z podziałem na płeć

Wyszczególnienie	jedn. miary	2008	2009	2010	2011	2012
ogółem	Osoba	7 233	7 256	7 345	7 336	7 337
mężczyźni	Osoba	3 661	3 681	3 724	3 726	3 732
	%	50,62%	50,73%	50,70%	50,79%	50,87%
kobiety	Osoba	3 572	3 575	3 621	3 610	3 605
	%	49,38%	49,27%	49,30%	49,21%	49,13%

Źródło: Dane GUS

Wykres 1. Struktura ludności Gminy Kikół według płci

Źródło: Opracowanie własne na podstawie GUS

STRUKTURA WIEKOWA MIESZKAŃCÓW

Najliczniejszą grupę wiekową w 2012 roku stanowiły osoby w wieku pomiędzy 20 i 24 rokiem życia. Następnymi w kolejności są osoby w wieku 25-29 lat oraz 30-34 lata. Osoby w tym wieku rozpoczynają samodzielne życie, podejmują pracę i zakładają rodziny bądź mają stabilną sytuację rodzinną i zawodową. Przez dłuższy okres będą stanowiły zatem siłę roboczą Gminy i musi upłynąć kilkadziesiąt lat, aby zmieniły swój status z osób w wieku produkcyjnym na osoby w wieku poprodukcyjnym. Warto zauważyć, że osoby w wieku 85 lat i więcej stanowiły zaledwie 1,4% ogółu mieszkańców Gminy.

Tabela 2. Struktura wiekowa mieszkańców Gminy Kikół w 2012 r.

Grupa wiekowa	Ogółem	Mężczyźni	Kobiety
0-4 lata	448	232	216
5-9 lat	425	236	189
10-14 lat	417	204	213
15-19 lat	549	301	248
20-24 lata	644	354	290
25-29 lat	615	330	285
30-34 lata	561	298	263
35-39 lat	525	273	252
40-44 lata	478	256	222
45-49 lat	444	222	222
50-54 lata	460	250	210
55-59 lat	475	240	235
60-64 lata	416	196	220
65-69 lat	265	127	138
70-74 lata	196	83	113
75-79 lat	176	66	110

80-84 lata	142	45	97
Powyżej 85	101	19	82
Razem	7 337	3 732	3 605

Źródło: Dane GUS

Struktura wiekowa mieszkańców Gminy Kikół została również przedstawiona w tabeli 3 z podziałem na 3 grupy:

- grupa w wieku przedprodukcyjnym,
- grupa w wieku produkcyjnym,
- grupa w wieku poprodukcyjnym.

Tabela 3. Liczba osób w wieku przedprodukcyjnym, produkcyjnym oraz poprodukcyjnym w latach 2008-2012

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012
w wieku przedprodukcyjnym [osoba]					
Ogółem	1 729	1 707	1 680	1 661	1 624
Mężczyźni	920	908	878	868	855
Kobiety	809	799	802	793	769
w wieku produkcyjnym [osoba]					
Ogółem	4 465	4 504	4 623	4 612	4 613
Mężczyźni	2 426	2 449	2 530	2 529	2 537
Kobiety	2 039	2 055	2 093	2 083	2 076
w wieku poprodukcyjnym [osoba]					
Ogółem	1 039	1 045	1 042	1 063	1 100
Mężczyźni	315	324	316	329	340
Kobiety	724	721	726	734	760
Udział ludności wg ekonomicznych grup wieku w % ludności ogółem					
w wieku przedprodukcyjnym	23,9	23,5	22,9	22,6	22,1
w wieku produkcyjnym	61,7	62,1	62,9	62,9	62,9
w wieku poprodukcyjnym	14,4	14,4	14,2	14,5	15,0

Źródło: Dane GUS

W 2012 roku najliczniejszą grupę stanowią osoby w wieku produkcyjnym – 62,9% populacji Gminy Kikół, kolejną pod względem liczebności jest grupa osób w wieku przedprodukcyjnym – 22,1%, najmniej liczną grupę stanowią osoby w wieku poprodukcyjnym – 15%.

W analizowanym okresie można zauważyć, że:

- liczba osób w wieku przedprodukcyjnym systematycznie maleje co oznacza, że rodzi się coraz mniej dzieci, a w konsekwencji liczba ludności Gminy będzie malała przy założeniu, że tendencja ta się nie zmieni w kolejnych latach,
- liczba ludności w wieku produkcyjnym ulega wahaniom, jednakże w na przestrzeni lat 2008-2012 liczebność tej grupy wzrosła o 3,3%,
- liczba ludności w wieku poprodukcyjnym w 2012 roku, w porównaniu do roku 2008, była wyższa o 5,9%.

POZIOM WYKSZTAŁCENIA MIESZKAŃCÓW

W Gminie Kikół w 2002 roku najliczniejszą grupę stanowiły osoby z wykształceniem podstawowym ukończonym – 48,8%. Kolejną pod względem liczebności była grupa osób z wykształceniem zasadniczym zawodowym – 26,8%, następnie wykształceniem średnim – 16,4%. Najmniej liczną grupę stanowiły osoby z wykształceniem wyższym – 2,8% i podstawowym nieukończonym i bez wykształcenia – 5,2%.

Tabela 4. Poziom wykształcenia mieszkańców Gminy Kikół

Rodzaj wykształcenia	Liczba osób	Mężczyźni	Kobiety
Wyższe	163	70	93
Średnie razem (policjalne, średnie zawodowe i średnie ogólnokształcące)	949	386	563
Zasadnicze zawodowe	1 547	947	600
Podstawowe ukończone	2 820	1 346	1 474
Podstawowe nieukończone i bez wykształcenia	303	104	199

Źródło: Dane GUS Narodowy Spis Powszechny 2002

Przedstawione wyżej dane dotyczą wyników Narodowego Spisu Powszechnego z 2002 roku i nie odzwierciedlają aktualnej sytuacji. Należy założyć, iż obecnie w Gminie Kikół, podobnie jak i w całym kraju, liczba osób z wykształceniem wyższym jest nieco większa. Potwierdzeniem tego są dane GUS dotyczące wykształcenia mieszkańców powiatu lipnowskiego ze spisu powszechnego przeprowadzonego w 2002 i 2011 roku zawarte w tabeli 5.

Tabela 5. Poziom wykształcenia mieszkańców powiatu lipnowskiego

Rodzaj wykształcenia	2002	2011	Zmiana % 2011/2002
Wyższe	2 402	5 007	108,5%
Średnie i policealne	11 401	13 564	19,0%
Średnie zawodowe	6 674	12 530	87,7%
Średnie ogólnokształcące	3 448	5 427	57,4%
Zasadnicze zawodowe	14 084	7 103	-49,6%
Gimnazjalne	-	14 932	-
Podstawowe ukończone	22 839	16 941	-25,8%
Podstawowe nieukończone i bez wykształcenia	3 130	918	-70,7%

Źródło: Dane GUS (Narodowy Spis Powszechny 2002 Ludność, Narodowy Spis Powszechny 2011 Ludność)

Zgodnie z danymi przedstawionymi w tabeli 5 widoczny jest wyraźny wzrost liczby mieszkańców powiatu lipnowskiego o wykształceniu wyższym - w ostatnich 9 latach liczba

osób z wykształceniem wyższym wzrosła o 108,5%, co jest bardzo pozytywnym sygnałem. Coraz więcej osób z powiatu decyduje się również na podjęcie edukacji, o czym świadczą:

- wzrost liczby osób z wykształceniem średnim i policealnym o 19%,
- wzrost liczby osób z wykształceniem średnim ogólnokształcącym o 57,4%,
- spadek liczby osób z wykształceniem podstawowym nieukończonym i bez wykształcenia o 70,7%.

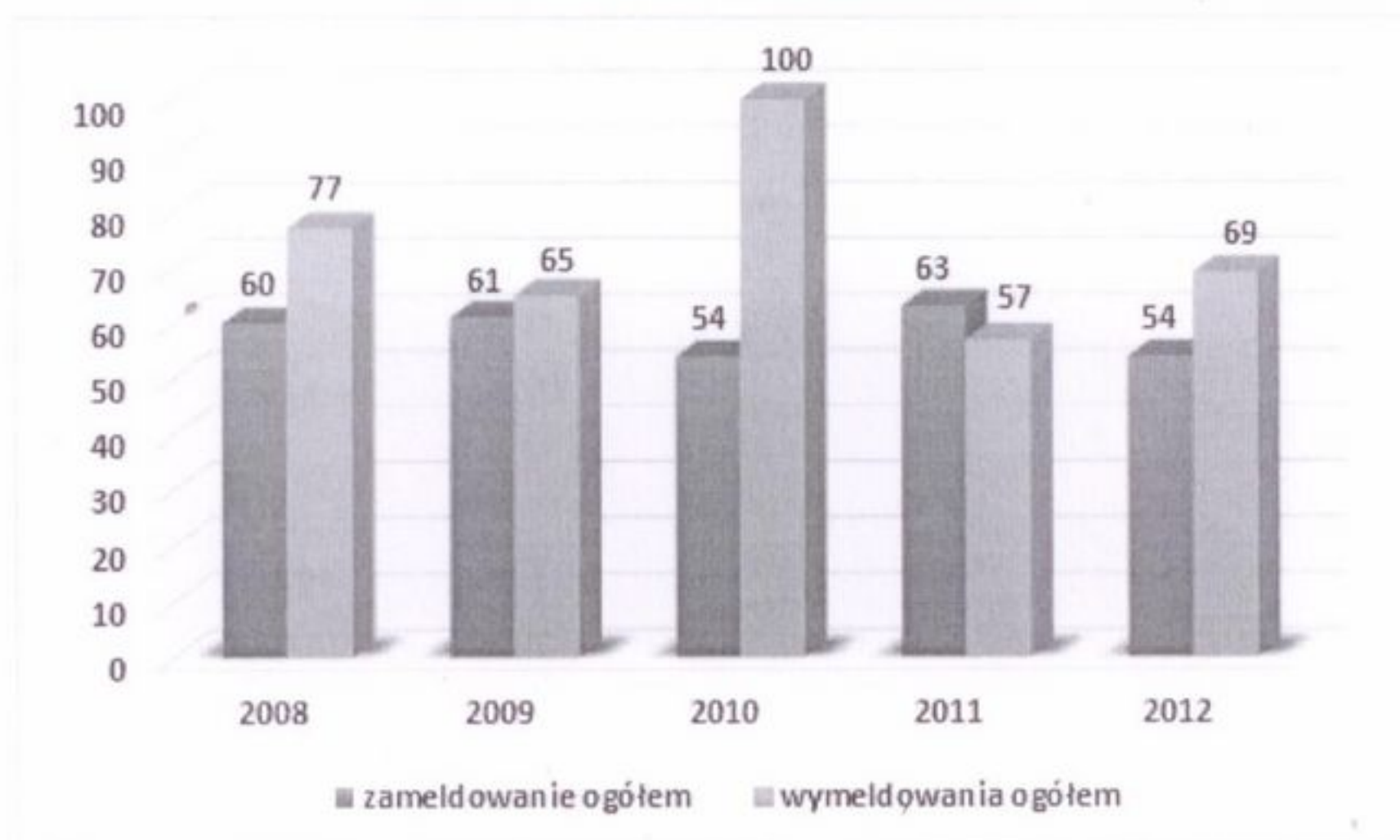
Należy zatem zakładać, że sytuacja w Gminie Kikół obecnie kształtuje się podobnie.

MIGRACJE

Poprzez migracje rozumie się stałą lub czasową zmianę miejsca pobytu. Saldo migracji ma istotny wpływ na wysokość populacji danego obszaru.

W Gminie Kikół w latach 2008 – 2012 zarówno liczba zameldowań jak i wymeldowań ulegała wahaniom. W 2012 roku, w porównaniu do roku 2008, liczba zameldowań spadła o 10%, zaś liczba wymeldowań zmniejszyła się o 10,4%.

Wykres 2. Migracje w Gminie Kikół

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

W latach 2008-2012 saldo migracji Gminy Kikół (różnica między liczbą osób, które zameldowały się na terenie Gminy a liczbą osób, które się z niej wymeldowały w danym roku) było ujemne. Jedynie w roku 2011 liczba zameldowań była wyższa niż liczba wymeldowań, zatem tylko w tym roku saldo migracji było dodatnie.

Szczegółowe dane dotyczące salda migracji na terenie Gminy Kikół w ostatnich 5 latach, przedstawia tabela 6.

Tabela 6. Migracje na pobyt stały gminne wg typu i kierunku

Wyszczególnienie	Jednostka miary	2008	2009	2010	2011	2012
zameldowanie ogółem	osoba	60	61	54	63	54
zameldowania z miast	osoba	26	29	24	24	19
zameldowania ze wsi	osoba	34	32	28	39	34
zameldowania z zagranicy	osoba	0	0	2	0	1
wymeldowania ogółem	osoba	77	65	100	57	69
wymeldowania do miast	osoba	36	31	69	26	37
wymeldowania na wieś	osoba	41	34	31	31	32
saldo migracji	osoba	-17	-4	-46	6	-15

Źródło: Dane GUS

PRZYROST NATURALNY

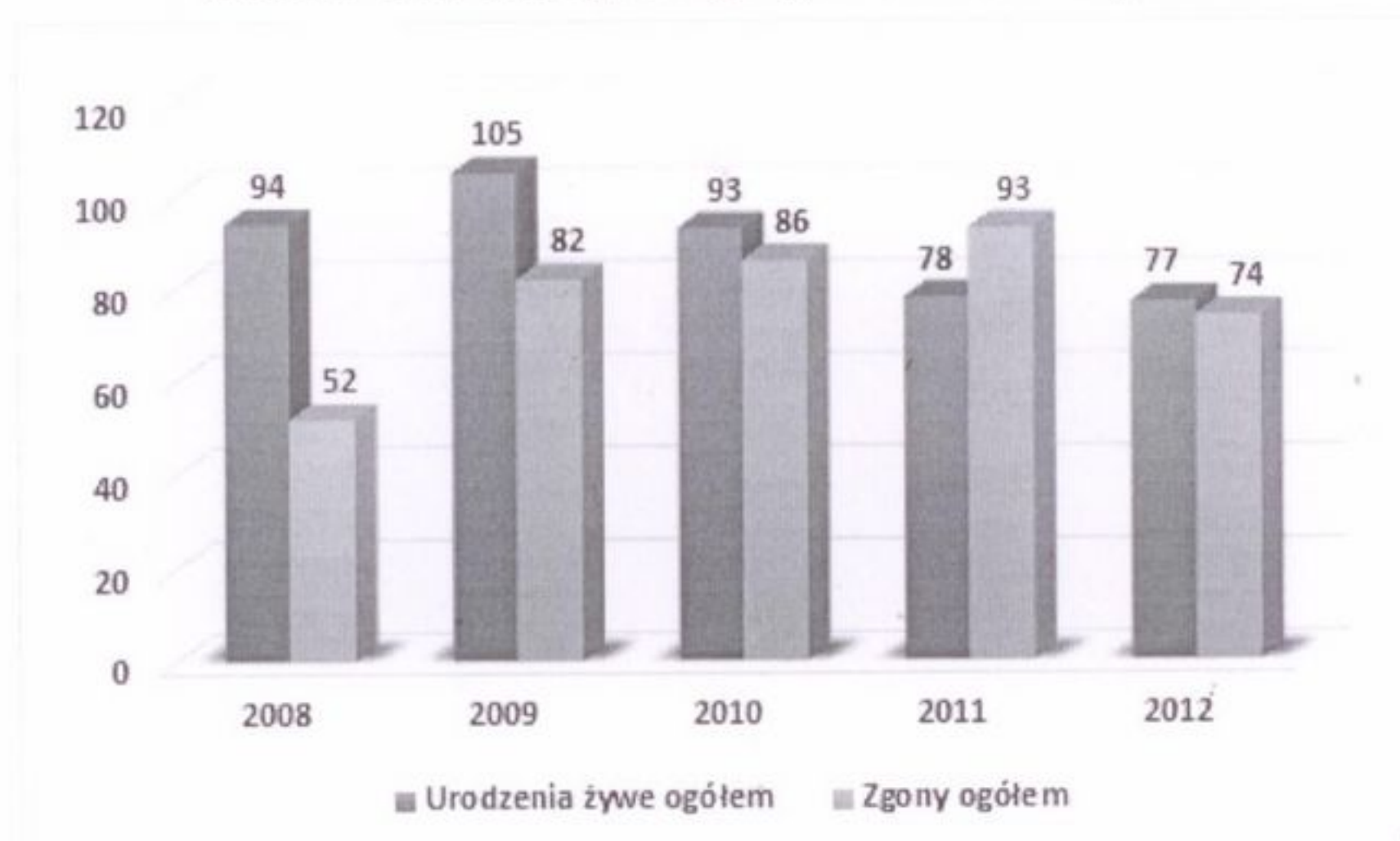
W latach 2008-2012 liczba zgonów rosła przy jednoczesnym spadku liczby urodzeń żywych. Przyrost naturalny w analizowanym okresie przyjmował jednak wartości dodatnie (oprócz roku 2011, w którym przyrost naturalny był ujemny).

Tabela 7. Przyrost naturalny na terenie Gminy Kikół

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012
Urodzenia żywe ogółem	94	105	93	78	77
Zgony ogółem	52	82	86	93	74
Przyrost naturalny ogółem	42	23	7	-15	3
mężczyźni	33	15	1	-1	7
kobiety	9	8	6	-14	-4

Źródło: Dane GUS

Tabela 8. Urodzenia żywe i zgony na terenie Gminy Kikół

Źródło: Opracowanie własne na podstawie GUS

3.1.3. Rynek pracy

W 2013 roku na terenie Gminy Kikół działało 401 podmiotów gospodarczych, z czego 3,7% w sektorze publicznym.

W latach 2008-2013 liczba podmiotów gospodarczych na analizowanym obszarze ulegała wahaniom, jednakże od 2011 roku rośnie. Ostatecznie porównując lata 2008 i 2013, liczba podmiotów gospodarczych na terenie Gminy zwiększyła się o 4 nowe podmioty (tj. o 1%).

Tabela 9. Podmioty gospodarcze działające na terenie Gminy Kikół w latach 2008-2013

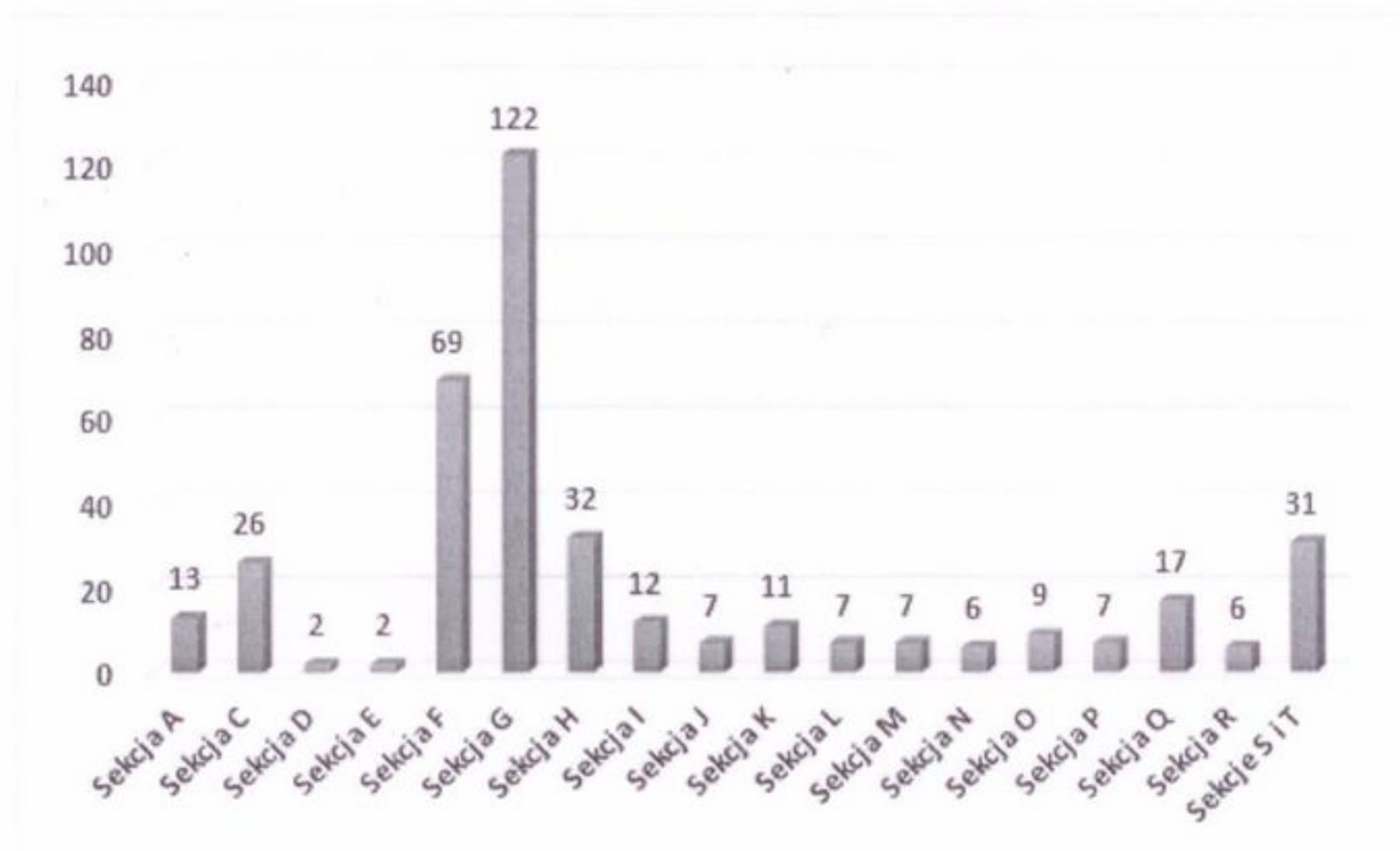
Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
podmioty gospodarki narodowej ogółem	397	374	386	376	393	401
sektor publiczny - ogółem	13	14	14	14	15	15
sektor publiczny - państwowe i samorządowe jednostki prawa budżetowego	11	12	12	12	13	13
sektor prywatny - ogółem	384	360	372	362	378	386
sektor prywatny - osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą	319	292	300	289	304	307
sektor prywatny - spółki handlowe	5	6	8	8	7	7
sektor prywatny - spółdzielnie	3	3	3	3	3	3
sektor prywatny - fundacje	1	1	1	1	1	1
sektor prywatny - stowarzyszenia i organizacje społeczne	18	19	19	19	19	19

Źródło: Dane GUS

W sektorze prywatnym dominują osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą. W 2013 roku stanowiły one ok. 80% sektora. Mniej liczne były stowarzyszenia i organizacje społeczne – 19 podmiotów (tj. ok. 5% podmiotów sektora prywatnego), spółki handlowe – 7 podmiotów, 3 spółdzielnie oraz 1 fundacja.

Zgodnie z wykresem 3, prywatna działalność gospodarcza prowadzona na terenie Gminy Kikół koncentruje się głównie na: handlu hurtowym i detalicznym, budownictwie oraz transporcie i gospodarce magazynowej.

Wykres 3. Struktura działalności gospodarczej na terenie Gminy Kikół w 2013 r.
wg sekcji PKD 2007

Źródło: Opracowanie własne na podstawie GUS

Legenda:

A	Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo
B	Górnictwo i wydobywanie
C	Przetwórstwo przemysłowe
D	Wytwarzanie i zaopatrzenie w energię elektryczną, gaz, parę wodną, gorącą wodę i powietrze do układów klimatyzacyjnych
E	Dostawa Wody.; gospodarowanie ściekami i odpadami oraz działalność związana z rekultywacją
F	Budownictwo
G	Handel hurtowy i detaliczny, naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle
H	Transport i gospodarka magazynowa
I	Działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi
J	Informacja i komunikacja
K	Działalność finansowa i ubezpieczeniowa
L	Działalność związana z obsługą rynku nieruchomości
M	Działalność profesjonalna, naukowa i techniczna
N	Działalność w zakresie usług administrowania i działalności wspierająca
O	Administracja publiczna i obrona narodowa, obowiązkowe ubezpieczenia społeczne
P	Edukacja
Q	Opieka zdrowotna i pomoc społeczna
R	Działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją
S	Pozostała działalność usługowa
T	Gospodarstwa domowe zatrudniające pracowników; gospodarstwa domowe produkujące wyroby i świadczące usługi na własne potrzeby
U	Organizacje i zespoły eksterytorialne

3.1.4. Gospodarka mieszkaniowa

Zgodnie z danymi GUS, w 2012 roku na terenie Gminy Kikół znajdowało się 1 651 mieszkań o łącznej powierzchni 145 406 m².

Tabela 10. Zasoby mieszkaniowe na terenie Gminy Kikół

Wyszczególnienie	Jednostka miary	2008	2009	2010	2011	2012
mieszkania	mieszk.	1 905	1 916	1 631	1 635	1 651
izby	izba	7 385	7 448	6 946	6 968	7 059
pow. użytkowa	m ²	151 042	152 591	142 658	143 345	145 406

Źródło: Dane GUS

Analizując wyposażenie budynków w instalacje techniczno-sanitarne należy zauważyć, że nie wszystkie mieszkania posiadają dostęp do podstawowych instalacji tj. wodociąg, łazienka czy centralne ogrzewanie. Z 1 651 mieszkań w 2012 roku, 78,1% mieszkań posiadało centralne ogrzewanie, 80,9% mieszkań było wyposażonych w łazienkę, zaś 92,1% mieszkań było podłączonych do wodociągu. Mimo, że z tabeli 11 wynika, że z każdym rokiem liczba mieszkań wyposażonych w instalacje techniczno-sanitarne nieznacznie rośnie, to jednak trzeba wziąć pod uwagę, że liczba mieszkań każdego roku również wzrasta.

Tabela 11. Mieszkania wyposażone w instalacje techniczno-sanitarne [%]

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012
wodociąg	87,9	88,0	92,0	92,0	92,1
łazienka	71,9	72,1	80,7	80,7	80,9
centralne ogrzewanie	71,8	71,9	77,9	77,9	78,1

Źródło: Dane GUS

Zadaniem własnym gminy jest tworzenie warunków do zaspokajania potrzeb mieszkaniowych swoim obywatelom. Zakres odpowiedzialności obejmuje przede wszystkim zapewnienie lokali socjalnych dla mieszkańców o niskich dochodach. Lokale socjalne służą zaspokajaniu potrzeb mieszkaniowych osób ubogich nie posiadających tytułu prawnego do lokalu oraz osób eksmitowanych na podstawie orzeczenia sądowego.

Na terenie Gminy Kikół brak jest wydzielonych lokali socjalnych.

3.1.5. Ochrona zdrowia

Na terenie Gminy Kikół funkcjonuje **Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej Zakład Opieki Rodzinnej „Na Złotej Górcie”**, który zapewnia podstawową opiekę medyczną mieszkańcom Gminy. W trosce o zdrowie i profilaktykę pacjentów w NZOZ przyjmują systematycznie lekarze specjaliści:

- dermatolog (raz w miesiącu),
- urolog (dwa razy w miesiącu),
- chirurg-gastroenterolog (co tydzień),

- ginekolog-położnik (dwa razy w tygodniu).

Ponadto, Ośrodek oferuje usługi w zakresie: szczepień ochronnych dzieci, opiekę nad dziećmi w środowisku nauczania i wychowania oraz czynną opiekę nad pacjentem w domu.

Na terenie Gminy działają również 2 **gabinety stomatologiczne**:

- Gabinet Stomatologiczny (w ramach NFZ i prywatny) prowadzony przez lek. stom. Ewę Szydłowską,
- Prywatny Gabinet Stomatologiczny prowadzony przez lek. stom. Jolantę Gzella.

3.1.6. Edukacja

Od 1 września 2012 roku Gmina Kikół jest organem prowadzącym dla 3 szkół podstawowych, jednego gimnazjum i jednego przedszkola:

- **Przedszkole Publiczne w Kikole** – ul. Toruńska 22, 87-620 Kikół,
- **Szkoła Podstawowa w Kikole** – ul. Targowa 6, 87-620 Kikół,
- **Publiczne Gimnazjum w Kikole** – ul. Targowa 6, 87-620 Kikół,
- **Publiczna Szkoła Podstawowa w Woli** - 87-620 Wola,
- **Szkoła Podstawowa w Zajeździe** – Zajeździe 38, 87-620 Zajeździe,
- **Szkoła Podstawowa w Cieluchowie** - Cieluchowo 8, 87-620 Cieluchowo.

Szkoła Podstawowa w Kikole i Publiczne Gimnazjum w Kikole funkcjonują w Zespole Szkół w Kikole, Szkoła Podstawowa w Woli i Szkoła Podstawowa w Cieluchowie funkcjonują samodzielnie, tak samo Przedszkole Publiczne w Kikole. Ponadto, na terenie Gminy Kikół funkcjonuje jedna szkoła prowadzona przez Stowarzyszenie Na Rzecz Pełnego Rozwoju Dzieci i Młodzieży w Zajeździe, jest to publiczna Szkoła Podstawowa w Zajeździe.

Liczba uczniów w poszczególnych szkołach w roku szkolnym 2012/2013 przedstawia się następująco:

- Szkoła Podstawowa w Woli – 123 uczniów, średnia uczniów w oddziale - 17,8 uczniów,
- Szkoła Podstawowa w Cieluchowie – 61 uczniów, średnia uczniów w oddziale - 8,7 uczniów,
- Szkoła Podstawowa w Zajeździe – 43 uczniów, średnia uczniów w oddziale - 6,1 uczniów,
- Publiczne Gimnazjum w Kikole – 220 uczniów, średnia uczniów w oddziale - 22,0 uczniów,
- Przedszkole Publiczne w Kikole – 75 uczniów, średnia uczniów w oddziale - 25,0 uczniów.

Wszystkie wymienione szkoły prowadzą działalność w obiektach stanowiących własność Gminy Kikół, są to budynki murowane, w dość dobrym stanie technicznym, usytuowane są w dogodnych punktach przy drogach powiatowych, jedynie PP Kikół i SP Zajeziórze przy drogach gminnych. Budynki są na bieżąco remontowane i odświeżane aczkolwiek niektóre wymagają dalszego remontu. Infrastruktura sportowa jest najlepsza w ZS Kikół, który posiada dwie sale sportowe i trzy boiska, w tym jedno wielofunkcyjne. Wola i Zajeziórze posiadają nieduże sale gimnastyczne a SP Cieluchowo nie ma sali gimnastycznej. W żadnej ze szkół nie ma dwuzmianowości.

Na terenie Gminy Kikół funkcjonują również niepubliczne przedszkola i szkoły, których wykaz przedstawia tabela 12.

Tabela 12. Niepubliczne przedszkola i szkoły na terenie Gminy Kikół

L.p	Nazwa	Organ prowadzący przedszkole	Data rozpoczęcia działalności	Data i numer wydania zaświadczenia o wpisie do ewidencji
1.	Niepubliczny Punkt Przedszkolny w Cieluchowie	Fundacja Na Rzecz Rozwoju Wsi im. M.Rataja, Al. W.Reymonta 12 A, 01-842 Warszawa	01.04.2013 r.	01.04.2013 r. Nr Or.4430.2.2013
2.	Niepubliczny Punkt Przedszkolny w Woli	Fundacja Na Rzecz Rozwoju Wsi im. M.Rataja, Al. W.Reymonta 12 A, 01-842 Warszawa	01.04.2013 r.	01.04.2013 r. Nr Or.4430.1.2013
3.	Niepubliczny Punkt Przedszkolny w Kikole	Fundacja Na Rzecz Rozwoju Wsi „Polska Wieś 2000” im. M. Rataja, Al. W. Reymonta 12A 01-842 Warszawa	26.11.2012 r.	28.11.2012 r. Nr Or.4430.1.2012
4.	Prywatne Przedszkole o profilu artystycznym „Kujawiaczek” Marzena Jędrzejewska	Marzena Jędrzejewska Kikół-Wieś 21 87-620 Kikół	1.03.2013 r.	18.01.2013 r. Nr Or.4430.1.2012
5.	„Promyczek” Przedszkole Niepubliczne Dominika Popławska-Oleszczuk	Dominika Popławska-Oleszczuk ul. Mickiewicza 28/3 87-600 Lipno	1.04.2014 r.	31.03.2014r. Or.4430.1.2014

Źródło: <http://bip.kikol.pl/?c=316>

Na terenie Gminy Kikół nie ma szkół ponadgimnazjalnych, uczniowie kontynuują edukację w szkołach znajdujących się w pobliskich miastach m. in.: Lipnie, Skępem, Włocławku i Toruniu.

Szkoły na terenie Gminy zapewniają wszechstronny rozwój podopiecznych, dają poczucie bezpieczeństwa, są przyjazne i otwarte. Kadra pedagogiczna dzięki swojej wiedzy, umiejętnościom i doświadczeniu dobrze przygotowuje dzieci do dalszego etapu edukacji. Wśród uczniów i nauczycieli panuje miła i życzliwa atmosfera.

Dzięki staraniom władz Gminy Kikół w dniu 10 sierpnia 2012 r. szkoły z terenu Gminy zostały wyposażone w nowy sprzęt komputerowy. Szkoła Podstawowa w Cieluchowie otrzymała 8 laptopów, natomiast Szkoła Podstawowa w Woli – 4 laptopy. Zespół Szkół w Kikole został wyposażony w dwie nowoczesne i wielofunkcyjne pracownie językowe oraz sprzęt komputerowy w postaci 20 laptopów połączonych w jedną sieć. Możliwość zastosowania multimediiów wpływa na wzbogacenie tradycyjnego sposobu nauczania oraz uprzyjemnia naukę, a tym samym motywuje uczniów do pracy.

W pracowniach nauczyciele mogą korzystać z projektorów multimedialnych, dzięki którym mogą skupić uwagę całej grupy uczących się. Połączenie jej w jeden system z komputerem umożliwia przeszukiwanie i odtwarzanie zasobów sieciowych, przedstawianie prezentacji oraz odbywanie podróży wirtualnej. Ponadto, zaspokajają wymagania związane zarówno z wizualnym jak i kinestetycznym wariantem procesu uczenia się. Inną zaletą tego sprzętu jest możliwość przedstawiania materiałów multimedialnych, a w dowolnej chwili nanoszenie własnych uwag, adnotacji czy rysunków. Ważną funkcją jest również możliwość wykorzystania wszelkich dostępnych materiałów edukacyjnych, takich jak aplikacje komputerowe, filmy, skanowane zdjęcia, tabele, schematy i inne. Wykorzystanie tych wszystkich opcji stymuluje ciekawość, zaangażowanie i aktywność uczniów oraz wpływa tym samym na podwyższenie osiągniętych wyników.

W pracowniach językowych każdy uczeń ma swoje stanowisko wyposażone w słuchawki i mikrofon, dzięki którym możliwa jest swobodna praca w grupach i parach, a sterujący pulpitem nauczyciel może słyszeć uczniów pracujących w grupach. Pracownia umożliwia także prowadzenie dialogu z kilkoma uczniami, przy czym pozostali mogą mu się przysłuchiwać. Ma to ogromne znaczenie w nauce prawidłowej wymowy i akcentacji wyrazów obcojęzycznych

Doposażenie pracowni językowych było możliwe dzięki udziałowi w projekcie „Rozwój infrastruktury edukacyjnej w Gminie Kikół - wyposażenie i dostosowanie pracowni w szkołach” w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Kujawsko - Pomorskiego na lata 2007 – 2013.

3.1.7. Kultura i sport

Na terenie Gminy Kikół działa **Gminna Biblioteka Publiczna w Kikole**, która jest gminną jednostką organizacyjną, działającą w formie instytucji kultury, wchodzącą w skład ogólnokrajowej sieci bibliotecznej. Biblioteka działa na obszarze administracyjnym Gminy

Kikół, a jej siedzibą jest miejscowość Kikół. Działalność Biblioteki służy zaspokajaniu społecznych potrzeb czytelniczych, a także potrzeb edukacyjnych, samokształceniowych, kulturalnych, informacyjnych i poznawczych. W tym celu wykorzystuje się księgozbiór, czasopisma, dokumenty elektroniczne oraz zasoby sieci Internet.

Zgodnie ze Statutem Gminnej Biblioteki Publicznej w Kikole, do szczegółowego zakresu działania Biblioteki należy:

- Gromadzenie, opracowywanie, przechowywanie i ochrona materiałów bibliotecznych, ze szczególnym uwzględnieniem materiałów dotyczących Ziemi Dobrzyńskiej i Kikoła.
- Udostępnianie zbiorów bibliotecznych na miejscu, wypożyczanie do domu oraz prowadzenie wypożyczeń międzybibliotecznych.
- Organizowanie czytelnictwa i udostępnianie materiałów bibliotecznych ludziom niepełnosprawnym.
- Popularyzowanie książki i czytelnictwa oraz upowszechnianie kultury.
- Współdziałanie z bibliotekami innych sieci, instytucjami oświatowo-wychowawczymi, instytucjami upowszechniania kultury oraz innymi osobami prawnymi i fizycznymi w celu wykonywania zadań statutowych i zaspokajania potrzeb oświatowych i kulturalnych społeczności lokalnej Gminy Kikół.
- Tworzenie i udostępnianie czytelnikom zaplecza technicznego i elektronicznego dla potrzeb poszukiwania, przeglądania, gromadzenia, przetwarzania i kopiowania informacji, w tym katalogowych, bibliograficznych, faktograficznych oraz komputerowych baz danych.
- Doskonalenie form i metod pracy bibliotecznej.

Biblioteka może podejmować inne działania upowszechniające książki i czytelnictwo wynikające z potrzeb lokalnych.

Gminna Biblioteka Publiczna w Kikole wraz z placówkami szkolnymi jest animatorem życia kulturalnego na wsi, zapewnia dostęp do źródeł wiedzy, i do nowości wydawniczych, tworzy środowisko alternatywnego spędzania czasu przez dzieci i młodzież, spełniając w ten sposób swoje zadania statutowe. Biblioteka organizuje m.in. lekcje biblioteczne, imprezy literackie, spotkania z ważnymi i ciekawymi osobistościami, spotkania autorskie, a także zajęcia edukacyjne podczas wakacji i ferii.

Corocznie na terenie Gminy organizowane są Dni Kikoła. Ponadto, działają tu **stowarzyszenia i organizacje:**

- Klub Seniora „Jesienny Liść”;
- Towarzystwo Rozwoju Partnerstwa Lokalnego „Szansa”,

- Stowarzyszenie Przyjaciół Gminy Kikół;
- Stowarzyszenie Na Rzecz Rozwoju Gminy Kikół,
- Stowarzyszenie Na Rzecz Pełnego Rozwoju Dzieci i Młodzieży w Zajeździe.

Na terenie Gminy Kikół na terenach szkół działają również **kluby sportowe**:

- UKS „Alfa” - SP Kikół,
- UKS „Tramp” - PG Kikół,
- UKS Atlas - SP Wola
- UKS „FLASH” - SP Cieluchowo.

Na wysoką ocenę zasługuje również działalność **Gminnej Ochotniczej Straży Pożarnej**. Strażacy poza gotowością do zwalczania skutków klęsk żywiołowych prowadzą różnorodną działalność parakulturalną. Swoją obecnością uświetniają uroczystości religijne, różnego rodzaju święta gminne, biorą udział w pokazach i zawodach.

3.1.8. Organy wsparcia społecznego

GOPS

Placówką realizującą zadania pomocy społecznej na terenie Gminy Kikół jest **Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej**, który jest jednostką pozostającą w strukturze organizacyjnej Gminy. Siedziba GOPS mieści się przy Placu Kościuszki 7A w Kikole. Celem placówki jest podejmowanie działań zmierzających do zaspokojenia niezbędnych potrzeb życiowych osób i rodzin oraz w miarę możliwości do życiowego ich usamodzielnienia, integracji tych osób ze środowiskiem. Zadania ośrodka obejmują w szczególności:

- tworzenie warunków funkcjonowania pomocy społecznej,
- analizę i ocenę zjawisk rodzących zapotrzebowanie na świadczenie pomocy społecznej,
- przyznawania i wypłacanie świadczeń przewidzianych ustawą o pomocy społecznej,
- pobudzanie społecznej aktywności w zaspokajaniu potrzeb życiowych osób i rodzin,
- pracę socjalną, rozumianą jako działalność zawodowa mająca na celu pomoc osobom i rodzinom we wzmacnianiu lub odzyskiwaniu zdolności do funkcjonowania w społeczeństwie, podejmowanie działań zapobiegających wykluczeniu społecznemu, marginalizacji i patologiom społecznym,
- realizacja zadań wynikających z rządowych programów, mających na celu ochronę poziomu życia osób i rodzin,
- podejmowanie innych zadań z zakresu pomocy społecznej wynikających z rozeznaczonych potrzeb gminy.

Ośrodek jest jednostką wykonującą również zadania w zakresie realizacji świadczeń rodzinnych, dodatków mieszkaniowych oraz prowadzenia postępowań w sprawie świadczeń z funduszu alimentacyjnego w ramach upoważnień przydzielonych przez Wójta Gminy, a także inne zadania przekazane do realizacji, jeśli przepisy dopuszczają możliwość prowadzenia przez GOPS.

Ośrodkiem kieruje Kierownik przy pomocy Głównej Księgowej. W skład GOPS w Kikole wchodzi następujące działy:

- Dział Pomocy Społecznej Środowiskowej,
- Dział Świadczeń Rodzinnych i Funduszu Alimentacyjnego,
- Dział Finansowo-Księgowy.

W 2013 roku, w GOPS w Kikole zatrudnionych było 15 osób w wymiarze 14,5 etatu (tj. 1 kierownik, 4 pracowników socjalnych, 2 pracowników wykonujących usługi opiekuńcze, 8 pozostałych pracowników).

W 2013 roku z pomocy społecznej w formie świadczenia przyznanego w ramach zadań zleconych i zadań własnych (bez względu na ich rodzaj, formę, liczbę oraz źródło finansowania) skorzystało 1 098 osób oraz 665 rodzin. Świadczenia pieniężne otrzymało 579 osób, którym przyznano świadczenie oraz 555 rodzin, natomiast świadczenia niepieniężne – 596 osób i 350 rodzin. Z pomocy udzielanej w postaci pracy socjalnej skorzystało 60 rodzin, w tym w postaci pracy socjalnej 5 rodzin. W 2013 roku nie podpisano żadnego kontraktu socjalnego.

Tabela 13. Rzeczywista liczba osób i rodzin objęta pomocą GOPS w Kikole w 2013 roku

Wyszczególnienie	Liczba osób, którym przyznano decyzją świad. ¹⁾	Liczba rodzin ¹⁾	Liczba osób w rodzinach ¹⁾
Świadczenia przyznane w ramach zadań zleconych i zadań własnych OGÓŁEM (bez względu na ich rodzaj, formę, liczbę oraz źródło finansowania), w tym:	1 098	665	1 844
świadczenia pieniężne	579	555	1 394
świadczenia niepieniężne	596	350	1 279
Pomoc udzielana w postaci pracy socjalnej OGÓŁEM	X	60	157
w tym wyłącznie w postaci pracy socjalnej	X	5	11
Praca socjalna prowadzona w oparciu o KONTRAKT SOCJALNY	Liczba kontraktów socjalnych	Liczba osób objęta kontraktami socjalnymi	
	0	0	

¹⁾ We wszystkich wierszach działu podana jest liczba osób otrzymujących decyzją świadczenie, liczba rodzin i liczba osób w tych rodzinach przy zachowaniu zasady, że osobę (rodzinę) wymieniono TYLKO raz bez względu na liczbę, kwotę i częstotliwość otrzymanych świadczeń.

Źródło: Sprawozdanie GOPS w Kikole za 2013 r.

Wśród 670 rodzin objętych pomocą GOPS w Kikole, największy udział miały kolejno rodziny: jednoosobowe (36,6%), 4-osobowe (17,6%), 2-osobowe (14,5%) oraz 3-osobowe (14,2%). Wśród rodzin z terenu Gminy Kikół objętych pomocą społeczną, 347 rodzin posiadało dzieci. Największy udział wśród rodzin z dziećmi stanowiły rodziny z jednym dzieckiem (39,5%) oraz rodziny z dwójką dzieci (36%). Z pomocy GOPS w Kikole korzystały także rodziny niepełne (76 rodzin) oraz rodziny rencistów i emerytów (64 rodziny).

Tabela 14. Typy rodzin objętych pomocą GOPS w Kikole w 2013 roku

WYSZCZEGÓLNIENIE	LICZBA RODZIN	LICZBA OSÓB W RODZINACH
RODZINY OGÓŁEM, w tym o liczbie osób:	670	1 872
1	245	245
2	97	194
3	95	285
4	118	472
5	63	315
6 i więcej	52	361
w tym rodziny z dziećmi ogółem, w tym o liczbie dzieci:	347	1 442
1	137	412
2	125	522
3	54	283
4	15	91
5	8	60
6	4	33
7 i więcej	4	41
RODZINY NIEPEŁNE OGÓŁEM, w tym o liczbie dzieci:	76	216
1	50	115
2	17	57
3	6	27
4 i więcej	3	17
RODZINY EMERYTÓW I RENCISTÓW OGÓŁEM, w tym o liczbie osób:	64	161
1	14	14
2	23	46
3	15	45
4 i więcej	12	56

Źródło: Sprawozdanie GOPS w Kikole za 2013 r.

W ramach zadań własnych Gminy Kikół w 2013 roku najwięcej osób uzyskało wsparcie GOPS w Kikole w formie zapewnienia posiłku (589 osób), zasiłku okresowego (495 osób) oraz pomoc z powodu bezrobocia (462 osoby). Również liczba przyznanych świadczeń była najwyższa w ramach tych form pomocy. Szczegółowy wykaz świadczeń społecznych przyznanych w ramach zadań własnych Gminy przedstawia tabela 15.

**Tabela 15. Świadczenia społeczne w ramach zadań własnych Gminy Kikół
(stan na dzień 31.12.2013 r.)**

Formy pomocy	Liczba osób którym przyznano świadczenia	Liczba świadczeń	Kwota świadczeń	Liczba rodzin	Liczba osób w rodzinach
Zasiłki stałe ogółem, w tym:	48	481	207 202	47	73
- przyznany dla osoby samotnie gospodarującej	35	357	167 121	35	35
- pozostającej w rodzinie	13	124	40 081	12	38
Zasiłki okresowe ogółem	495	3 435	1 237 081	478	1237
Dotacja	-	-	1 237 081	-	-
Przyznane z powodu bezrobocia	462	3 183	1 162 617	447	1119
Przyznane z powodu niepełnosprawności	21	119	27 015	21	79
Posiłek	589	84 693	331 831	343	1270
- w tym dla dzieci	502	71 585	286 550	272	1194
Usługi opiekuńcze ogółem	8	1191	8 850	8	10
Sprawienie pogrzebu	1	1	5 015	1	1
Inne zasiłki celowe i w naturze ogółem	254	-	140 941	250	774
Praca socjalna	-	-	-	60	157
Udzielenie schronienia	2	699	16 663	2	2
Skierowanie do domu pomocy społecznej i ponoszenie odpłatności za pobyt mieszkańca Gminy w tym domu	11	97	215 027	11	12

Źródło: Dane GOPS w Kikole

W tabeli 16 przedstawiono dane dotyczące rodzaju i skali pomocy społecznej w Gminie Kikół udzielonej przez GOPS. Najliczniejszą grupę beneficjentów pomocy społecznej oferowanej przez GOPS w Kikole w 2013 roku stanowiły osoby dotknięte bezrobociem – 508 rodzin. Na przestrzeni lat 2009 – 2013 liczba rodzin objętych pomocą społeczną z powodu bezrobocia zwiększyła się o 52,6%.

Drugim istotnym powodem wsparcia udzielanego przez GOPS w Kikole było ubóstwo. W 2013 roku z tego powodu udzielono wsparcia 146 rodzinom. W badanym okresie

odnotowano wzrost liczby rodzin dotkniętych ubóstwa i korzystających z pomocy GOPS o 9,8%.

Kolejne grupy beneficjentów pomocy oferowanej przez GOPS w Kikole stanowiły osoby borykające się z problemem bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzeniu gospodarstwa domowego – 142 rodziny, oraz osoby niepełnosprawne – 137 rodzin.

Tabela 16. Liczba beneficjentów pomocy społecznej oferowanej przez GOPS w Kikole

Powód trudnej sytuacji życiowej	Liczba rodzin					Liczba osób w tych rodzinach				
	2009	2010	2011	2012	2013	2009	2010	2011	2012	2013
Ubóstwo	133	136	116	143	146	395	398	337	348	321
Sieroctwo	1	0	0	1	0	1	0	0	5	0
Bezdomność	2	1	4	0	1	4	1	9	0	1
Potrzeba ochrony macierzyństwa lub wielodzietności	80	79	85	60	77	414	399	407	291	365
Bezrobocie	333	396	386	424	508	1052	1173	1164	1208	1318
Niepełnosprawność	135	142	133	122	137	442	433	411	390	426
Długotrwała lub ciężka choroba	67	61	61	57	63	200	175	168	146	157
Bezradność w sprawach opiekuńczo - wychowawczych i prowadzeniu gospodarstwa domowego, w tym:	178	165	156	146	142	840	779	739	654	606
- rodziny niepełne	58	49	52	51	53	186	148	162	156	152
- rodziny wielodzietne	85	88	77	53	48	526	527	480	338	302
Alkoholizm	3	3	3	2	0	6	6	6	5	0
Trudności w przystosowaniu się do życia po zwolnieniu z zakładu karnego	3	6	7	1	1	3	6	9	1	1
Przemoc w rodzinie	2	2	2	1	0	8	10	10	4	0
Zdarzenie losowe i sytuacja kryzysowa	1	5	11	6	1	1	16	34	16	4

Źródło: Dane GOPS w Kikole

POZOSTAŁE ORGANY

Pomoc w zakresie niwelowania problemów społecznych na terenie Gminy Kikół oferują także:

- Zespół Interdyscyplinarny,
- Punkt Konsultacyjny dla osób uzależnionych od alkoholu i narkomanii,
- Gminna Komisja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych.